

Lietuvių tautosakos mokslo objekto raida XX–XXI a. pradžioje

LEONARDAS SAUKA

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Dažnai tenka nugirsti, kad mokslas yra tik jo objekto tyrinėjimas. Nepagalvojama, jog yra sričių, kur paties objekto formavimas yra svarbi mokslinės veiklos dalis. Tokia situacija būdinga tautosakos mokslui. Liaudies poetinė kūryba yra efemerinis reiškinys, egzistuojantis natūraliai tik atlikimo momentu. Jos kūriniai gyvuoja daugeliu variantų, ir tik per juos pasireiškia tradicija ir kolektyvinė kūryba. Dėl šių priežasčių tautosakos moksle tokį svarbų vaidmenį vaidina tautosakos kūrinių rinkimas, sisteminimas ir publikavimas. Pasirinkta šias atramines mokslinės veiklos kryptis apžvelgti XX–XXI a. pradžioje todėl, kad šiuo laikotarpiu jų raidoje vyko esminiai pokyčiai. Publikacijoje neketinama gilintis į tautosakos rinkimo metodiką, atlikėjų ir rinkėjų autorines teises, teksto verifikacijas, senų rankraščių transliteraciją, tekstų tipologijos metodologiją, versijų ir variantų grupių modeliavimą ir daug kitų dalykų, jie laukia specialių studijų. Siekiama apžvelgti bendras raidos tendencijas.

Pasidairyti į lietuvių tautosakos mokslo objektą tokiais aspektais, kaip šios kūrybos rinkimas, sisteminimas bei klasifikavimas, tekstologija ir edicija, paakino reikšminga, neseniai praleista aptariamos tyrinėjimo srities sukaktis. 2010 m. liepos mėnesį sukako 75-eri metai, kai įsteigtas Lietuvių tautosakos archyvas. Tai buvo centrinė įstaiga, kurios paskirtis – rūpintis lietuvių tautosakos klausimais. Archyvui tada perduota abiejų Komisijų (Lietuvių tautosakos komisijos prie Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto ir Komisijos tautos melodijoms rinkti) turtas. Archyvas per kelerius metus ne tik vykdė pavestas užduotis – rūpinosi tautosakos rinkimu, tvarkymu ir leidimu, bet ir tapo tyrinėjimų centru. Šita mokslo įstaiga, krikštyta ir perkrikštyta per dešimtmečius, įėjusi į įvairių institutų, k. a.: Lituanistikos, Etnologijos, Istorijos, Lietuvių kalbos ir literatūros, o nuo 1990 m. – į Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto sudėtį, o čia dar ir iššįsakojusi į tris skyrius, buvo ir yra pagrindinė tautosakos mokslo institucija Lietuvoje, besirūpinanti jo tradicijų plėtra. Po šitiekos įvairių

transformacijų verta pažvelgti į vykusius procesus per visą XX a. ir XXI a. pradžioje esminėse atraminėse lietuvių tautosakos mokslo srityse, susijusiose su filologija. Publikacija nesiekia pažvelgti daugumos darbų (tai būtų ištisos studijos objektas) nei pateikti jų bibliografinių aprašų. Vieni – tik glaustai paminimi, o kiti, kurie dėstant labiau akcentuojami, yra įtraukiami į šaltinių ir literatūros sąrašą.

1. TAUTOSAKOS RINKIMO TENDENCIJOS

Kalbant apie tautosakos tyrinėjimus, vienas iš pirmųjų dalykų, nulemiančių veiklos kryptis, yra šio mokslo objekto prigimtis, specifika. Tautosakinė kūryba – efemeriniai reiškiniai, gyvi tik atlikimo momentu, o šiaip neapibrėžtai saugomi atmintyje. Norint, kad jie taptų mokslo objektu, reikia tuos kūrinius paversti nebekintančiais rašytiniais tektais, garso, vaizdo įrašais, kuriuos būtų įmanoma skaityti, klausytis, žiūrėti, tyrinėti daug kartų. Jie liktų pastovūs, pagal galimybes atkurtų atlikimo momentu pateiktus kūrinius. Visa kūrinių, sakytume, dokumentacija priklauso specifinei mokslinės veiklos šakai – tautosakos rinkimui, kuri, beje, ir sukuria tautosakos mokslui pamatus.

Paskiri tautosakos trupinėliai, užfiksuoti iki L. Rėzos, o ir neribotą džiaugsmą keliantys šios kūrybos lobiai iš XIX a., vis dėlto buvo labai nedidelis atšvaitas viso to, kas gyvavo tuomet žmonėse. Praeitame šimtetyje pamažu plėtėsi tautosakos rinkėjų tinklas. Prie šio darbo prisidėjo įsikūrusi Lietuvių mokslo draugija, vėliau – Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai, susidariusios minėtos Komisijos ir kt. Bet situacija tebebuvo skaudi. Tai skelbiama Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Tautosakos komisijos leidinio *Mūsų tautosaka* pirmosios knygos (1930) redakcijos žodyje:

Tik visa nelaimė, kad tas mūsų tautos brangus turtas, toji mūsų liaudies kūryba iki šiol vis dar tebėra išmėtyta po visą lietuvių gyvenamąją žemę, sakytum, aukso krisleliai, neišrankioti iš po žemės dulkių.

<...> O tas darbas be galo skubus, nes kiekvieną dieną senesnieji žmonės, mokantys net po kelis šimtus senovės dainų padainuoti, žengia už amžinatvės angos, nusinešdami su savim tą brangų turtą (Vaičiūnas 1930: 4).

Apie savo susirūpinimą dėl to rašė ir V. Mykolaitis to paties leidinio straipsnyje „Tautosakos reikšmė“:

Šis uždavinys pas mus, deja, jau gerokai pavėluotas. Dideli tautosakos turtai yra žuvę nesugrąžinamai ir kasdien dar tebežūva (Mykolaitis 1930: 6).

Ypač aktyviai tautosakos rinkimą ėmė skatinti įsteigtas Lietuvių tautosakos archyvas. Jis parengė ne tik dvi metodines priemones, bet ir ėmėsi kitų veiksmų:

...Buvo suruošti tautosakos rinkėjams kursai, išplėtota propaganda spaudoje ir per radiją, sudarytas visas bendradarbių – korespondentų tinklas, mokyklose organizuotos tautosakos rinkėjų kuopelės, įtrauktos į šį darbą jaunimo organizacijos (Balys 1948: 262–263).

Archyvo vadovas J. Balys dar pažymi:

Valdžia skyrė archyvui nemaža lėšų, buvo skiriamos tautosakos rinkėjams premijos, susidarė pastovių bendradarbių kolektyvas (ten pat).

Jau 1940 m. sausio 1 d. archyve buvo 173 564 dainuojamosios, 33 844 pasakojamosios tautosakos kūriniai, 107 747 patarlės bei priežodžiai ir mįslės.

Nuo 1941 m. labai sumažėjo užrašomos tautosakos kiekis. Antai 1936 m. archyvas gavo 55 877 kūrinius, 1937 m. – 80 199, 1938 m. – 77 660, 1939 m. – 45 151, 1940 m. – 39 026, o 1941 m. – tik 3317. Karo ir pokario metai buvo visai nykūs tautosakos rinkimui. Kiek labiau į šį darbą įsitraukta nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos. O jau aštuntojo dešimtmečio derliai būdavo ir visai neblogi. Pavyzdžiui, Lietuvių tautosakos rankraštynui (taip buvo pervadinta rankraščių saugykla) 1970 m. pateikta 24 480 kūrinių, 1971 m. – 17 800, 1972 m. – 20 385.

Sovietų okupacijos metais, greta pavienių rinkėjų, svarbų vaidmenį ima vaidinti tautosakos ekspedicijos. Jas rengė Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakininkai, aukštųjų mokyklų lituanistai, Kraštotyros draugija ir kt. Mokytojų lituanistų vadovaujami moksleiviai teikė kasmetiniams konkursams rinkinius. Iš viso ši patriotinė veikla neretai tapdavo savotišku jaunimo pasipriešinimu vykdomai oficialiai partinei kultūrinei politikai (žr. Braziūnas 1992: 124–136). Per visą šį laikotarpį rankraštynas pasipildė 725 tūkstančiais tekstų.

Atkūrus Nepriklausomą Lietuvą, rankraštyno fondai toliau plėtėsi. Štai 1997 m. *Tautosakos darbai* informuoja:

1995 m. Rankraštyne įregistruota 70 naujų rinkinių (LTR 6301–6370). Juose yra 11 577 tautosakos kūriniai ar kitokie aprašai (Krikščiūnas 1997: 399).

Po kelerių metų gautos medžiagos kiekis nesumažėjo:

Suskaičiavus 2002 m. Lietuvių tautosakos rankraštyne užregistruotą tautosaką, paaiškėjo, kad gauta 15 000 tekstų (Krikščiūnas 2003: 320).

O štai pastarųjų metų duomenys:

Lietuvių tautosakos rankraštyno fondus 2008–2009 m. papildė aštuoniasdešimt penki nauji rinkiniai (LTR 7636–7720), kuriuose yra daugiau kaip 20 tūkstančių tekstų: apie 3500 dainuojamosios, daugiau kaip 4500 sakytinės tautosakos, apie 6000 vienetų trumpųjų pasakymų (Rusteikienė 2010: 354).

Jau 2005 m. paskaičiavimu, Lietuvių tautosakos rankraštynas labai turtingas:

Iš viso saugoma daugiau kaip 9700 rinkinių, juose yra per 1,8 milijono kūrinų: per 684 000 dainuojamosios tautosakos, apie 192 000 pasakojamosios tautosakos, per 360 000 trumpųjų pasakymų, 654 000 kitokios medžiagos (Žarskienė, Nakienė, Krikščiūnas 2005: 244).

Be to, nemažai užrašytos tautosakos saugoma bibliotekų, aukštųjų mokyklų ir kituose fonduose. Antai Lietuvos muzikos ir teatro akademija yra sukaupusi daugiau kaip 100 tūkstančių lietuvių liaudies dainų įrašų (žr. Juozapaitienė, Žalalienė 2008: 282). Tad iš viso Lietuvoje neabejotinai yra daugiau kaip du milijonai užrašytų tautosakos tekstų.

Surinktos poetinės liaudies kūrybos kiekis įspūdingas. Kitas svarbus aspektas – iš kurių vietų ji rinkta. Be abejo, daugiausia šis darbas palietė Lietuvą. Šiek tiek kaupta ir Lenkijoje, Baltarusijoje, nedaug – Rusijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose. Rūpėtų pažinti ir lietuvių tautosakos likučius Pietų Amerikoje, Kanadoje ir kitose šalyse, kur senokai gyvena lietuvių emigrantai. Tai – ateities uždaviniai.

Iš Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų šiek tiek užrašyta lenkų, rusų sentiokių, nedaug – baltarusių, latvių, žydų, karaimų, totorių, romų ir kitų tautų liaudies žodinės kūrybos.

Tautosaka Lietuvos teritorijoje rinkta nevienodai, be aiškaus plano. Siekiant šiek tiek susigaudyti, kur daug kartų lankytasi, kur – nė karto, Vilniaus universiteto keturios lituanistės (O. Lašaitė, O. Linkevičiūtė, I. Dikaitė, N. Grinevičiūtė) 1958–1959 m. diplominius darbus gynė iš lietuvių tautosakos užrašymų teritorinio pasiskirstymo problematikos (buvo sudarytos kartotekos, vadovas – D. Sauka). Gaila, kad šie darbai netęsimi. Būtų gerai turėti tautosakos užrašymų atlasą, o ir kitas pagalbines priemones: rinkėjų žinyną, pateikėjų žinyną ir pan.

Pagalba tautosakos rinkėjams telkta publikuojant metodines priemones. Pirmąją, *Trumpą folkloro dalykams rinkti programą* (1910), parengė Lietuvių mokslo draugijos nariai. 1925 m. paskelbė gana platų rinkimo vadovą P. Būtėnas. Pradė-

jus leisti *Mūsų tautosaką*, pirmame tome (1930) pateikti nurodymai, kaip vykdyti šią veiklą. Lietuvių tautosakos archyvas tam reikalui paskelbė leidinuką *Tautosakos rinkėjo vadovas* (1936), o J. Balys 1940 m. tuo pat pavadinimu – platų vadovą. Pokario metais greta bendro pobūdžio vadovų, kaip antai Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakininkų parengtų *Nurodymų tautosakai rinkti* (1977), S. Skrodenio – *Tautosakos rinkimo pagrindų* (1985, ²1989), pasirodė ir atskiri, skirti pasakojamajai tautosakai (B. Kerbelytės *Pasakojamosios tautosakos rinkėjo pagalbininkas*, 1988), patarlėms (L. Saukos *Patarlių rinkėjo vadovas*, 1982, 1985). Per spaudą jaunimas nuolat buvo kviečiamas įsitraukti į šią svarbią lietuvių kultūrai veiklą. Jau ne vienas dešimtmetis, kaip moksleiviai pateikia kasmetiniams konkursams savo rinkinius. Aptariant rezultatus, taip pat teikiama mokiniams metodinė pagalba.

Kas buvo renkama? Didelę dalį surinktos medžiagos sudaro ilgas tradicijas turinti kūryba ir į ją įsiterpę naujesni XIX–XX a. kūriniai, vis dar plintantys gyvu žodžiu. Beje, šiek tiek plečiasi domėjimosi akiratis. Jau nuo XX a. ketvirtą dešimtmečio pradėta išskirti talentingas pateikėjų asmenybės, o antroje amžiaus pusėje ši tendencija akivaizdžiai sustiprėjo. XX a. pabaigoje ir dabartinio pradžioje daugiau fiksuojama ir socialinio, kultūrinio konteksto bruožai, žymimi faktai ir nuomonės, atskleidžiami žmonių santykiai su kintančiomis tradicijomis. Jos jau gerokai pakito – todėl vis labiau fondus papildė raštu, telefonu, interneto žinutėmis ir kitais moderniais būdais sklindančios populiarios naujovės.

Tautosakos rinkimo procese iškilo ir užrašomos medžiagos autentiškumo klausimai. Vienas ryškesnių atvejų – tautosakos stilizacija V. Krėvės kūryboje. Diskusijas dėl šių tekstų neautentiškumo ketvirtajame dešimtmetyje ypač išplėtojo J. Balys.

Masiška neautentiškos tautosakos propaganda buvo pradėta pokario metais. Buvo reikalaujama užrašinėti, t. y. padirbinėti, kūrinius, kurie girtų tarybinę tikrovę, jos vadus ir pan. (žr. Kazlauskienė 1992: 98–108; Aleksynas 1992: 109–120).

Tačiau ne vien okupacinė valdžia, politinė prievarta gali nulemti neautentiškos kūrybos atsiradimą. Tai liudija ir nereti moksleivių „nusrašinėjimai“ iš spausdintų šaltinių (žr. Sauka 1983: 74). O kai kada net ir įgudusius rinkėjus suklaidina siekis rasti nebūtų dalykų. Tada galima išprovokuoti pateikėją ir mįslės dainuoti (Sauka 2009: 60–61).

Tautosakos fiksavimo tikslumas per XX a. vis gerėjo dėl techninės pažangos. Fonografu, magnetofonu užrašomų kūrinių vis daugėjo. Dabar Lietuvių tautosakos rankraštyne saugoma daugiau kaip 300 tūkstančių garso įrašų.

2. LIETUVIŲ TAUTOSAKOS SISTEMINIMAS

Kita specifinė tautosakos mokslo sritis, kurios tradicijos susiformavo būtent apžvelgiamu laikotarpiu, – tai tautosakos kūrinių sisteminimas bei klasifikavimas. Būta ir ankstėliau tokių pastangų, pavyzdžiui, matome, kaip skirstomos dainos A. Juškos rinkiniuose pagal paskirtį, tematiką, bet tai tik šio darbo pradmenys.

Pirmą rimtą žingsnį šia kryptimi žengė J. Balys. Jis 1936 m. *Tautosakos darbų* antrame tome paskelbė pasakų ir sakmių tipų sistemą, pavadinęs ją „Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas“. Pasakos čia sugrupuotos pagal A. Aarne’s–S. Thompsono katalogo pavyzdį, o sakmės – savaip, originaliai.

Pokario metais tą darbą buvo pradėjusi tęsti M. Vymerytė, bet šis užsienietiškas modelis buvo apšauktas formalistiniu, tad nebeliko perspektyvos ir darbuotis.

Vėlesniais dešimtmečiais į pasakojamosios tautosakos sisteminimą atsigręžė B. Kerbelytė. Pirmą kregždė buvo 1973 m. paskelbtas *Lietuvių liaudies padavimų katalogas*. Čia padavimai suskirstyti į tokius skyrius ir poskyrius:

I. Padavimai apie gamtos objektų kilmę: Milžinai ir jų veiklos pėdsakai. Ypatingi akmenys. Keliaujantys ežerai. II. Padavimai apie istorijos paminklus ir įvykius: Piliakalnių kilmė; karai. Nugrimzdę miestai, dvarai, bažnyčios. Mieganti kariuomenė. Nuskendę varpai. Aukos statybos metu. Gyvenviečių, jų vardų bei kitų vietovardžių kilmė.

Iš viso susisteminta apie 2000 padavimų, yra gale registras: padavimų lokalizacijos objektai. Be to, padavimų tipų sutrumpintas aprašas skelbiamas dar ir rusų bei anglų kalbomis.

Tolesniais darbais ji aprėpė kitus lietuvių pasakojamosios tautosakos žanrus ir rūšis, sistemino šią kūrybą pagal savo sukurtą struktūrinę-semantinę metodiką, tačiau nepamiršdama ir populiariosios A. Aarne’s–S. Thompsono tipų indeksacijos. Ji susistemino daugiau kaip 85 tūkstančius variantų ir paskelbė keturis *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo* tomus (I – 1999, II – 2001, III – 2002, IV – 2009). Be to, dar išspausdinta jos *Lietuvių liaudies pasakų repertuaras* (2002) ir dvi knygos rusų, anglų kalbomis: *Liaudies sakmių tipai: Struktūrinė-semantinė lietuvių etiologinių ir mitologinių sakmių bei padavimų klasifikacija* (2001), *Liaudies pasakų tipai* (2005).

Lietuvių pasakojamosios tautosakos sisteminimo darbus, remdamosi sava metodika, šiuo metu vykdo L. Būgienė, R. Racėnaitė, J. Šlekonytė.

Lietuvių liaudies dainas sisteminti buvo sumanęs M. Biržiška, ketindamas ateityje tuo pasinaudoti jas publikuodamas. Tačiau šis užmojis taip ir liko gerai neįpradėtas (žr. Žukas 1969: 132).

Pokario metais dainų klasifikavimo reikalais Istorijos institute, kur tuo laiku glaudėsi grupelė tautosakininkų, vėl susirūpinta:

Direktorius P. Pakarklis šiam darbui skyrė daug dėmesio. Tie patys bendradarbiai – M. Vymerytė, Ambr. Jonynas ir B. Kazlauskienė sudarė grupę, turėjusią kurti dainų klasifikavimo sistemą <...> (Kazlauskienė 1992: 99).

Pasiremiant A. R. Niemio, A. Sabaliausko dainų rinkinio pavyzdžiu, nutarta dainas skirstyti į tris pagrindines rūšis: lyrines, epines, naujoviškas, o paskui – pagal jų paskirtį ir tematiką. Bet, pradėjus grupuoti, paaiškėjo sistemos trūkumai, skirstymas neišvengiamai tapo subjektyvus. Labai nepasiteisino ir metodika: tipo variantus reikėjo surinkti pagal vieną ryškų posmą. Tokio posmo pasirinkimas vėl buvo labai subjektyvus. Darbo grupė iširo. Viena likusi B. Kazlauskienė kiek pataisė sistemą, suklasifikavo apie 20 tūkstančių dainų, bet, nesant sąlygų kurti kartoteką, darbas nutrūko.

Dainų sisteminimas iš esmės pradėtas po to, kai 1952 m. tautosakos tyrimai buvo perkelti iš Istorijos į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą. Tautosakos fondų klasifikavimo reikalams sudaryta iš įvairių institucijų atstovų komisija (A. Mockus, B. Kazlauskienė, J. Čiurlionytė, Z. Slaviūnas, J. Lebedys, J. Tornau) nusprendė pradėti darbą nuo dainų tvarkymo.

Institute buvo imtasi paruošti lietuvių dainuojamosios tautosakos tekstų sisteminimo instrukciją (projekto autorė – B. Kazlauskienė). Paruošta instrukcija buvo svarstyta keliuose Instituto kolektyvo bei minėtos komisijos posėdžiuose, ir 1956.V.10 Instituto Mokslinės tarybos patvirtinta kaip dainuojamosios tautosakos tekstų sisteminimo pagrindas (Kazlauskienė 1959: 234).

Nuo 1956 m. Tautosakos sektoriuje pradėtas intensyvus dainų klasifikavimas. Pusiau techniniams darbams – anotacijoms į korteles rašyti pasitelkti studentai ir labiau įgudę tai daryti asmenys, o sisteminimą vykdė keturios mokslo darbuotojos: B. Kazlauskienė, V. Barauskienė–Misevičienė, P. Jokimaitienė ir E. Mažulienė. Dainos sistemos funkcinis ir tematinis pagrindas, sąlygiškai atsižvelgiant ir į chronologinį principą. B. Kazlauskienė, 1959 m. aptardamą atliekamą darbą, pažymi, kad esama ir nukrypimų nuo sąlyginės chronologijos. Antai į katalogo pabaigą nukelti sutartinių, literatūrinės kilmės, šokių bei žaidimų dainų ir raudų skyriai, nors kai kas turėtų būti ir pradžioje.

Po dešimties metų, kai jau buvo susisteminta apie 300 tūkstančių dainų tekstų, V. Barauskienė paskelbė kiek patikslintą skyrių schemą: pakito jų seka, neliko naujoviškų dainų skyriaus, periodizuoti trys tarybinių dainų skyriai sujungti į vieną, įterpti baladžių ir moralistinių dainų skyriai, o raudos iškrito iš dainų sistemos (žr. Barauskienė 1968: 395). Straipsnyje plačiau aptariamas dainų tipų skirstymas į tematinės ir motyvines grupes, nušviečiami variantų grupavimo į tipus, jų išdėstymo skyriuose pagrindai ir kt.

Neilgai trukus pasirodė vieno skyriaus – vaikų dainų katalogo – publikacija. P. Jokimaitienė prie savo monografijos *Lietuvių liaudies vaikų dainos* (1970) pridėjo ir tą katalogą. Kiti skyriai jau buvo skelbiami atskiromis knygomis. 1972 m. paskelbta V. Barauskienės *Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos*, 1976 m. – B. Kazlauskienės *Vestuvinės dainos jaunosios pusėje*, 1977 – taip pat jos *Vestuvinės dainos jaunojo pusėje*, 1980 m. – P. Jokimaitienės, B. Kazlauskienės *Istorinės–socialinės dainos*, 1982 m. – V. Misevičienės *Šeimos dainos*, 1986 m. – E. Mažulienės *Meilės dainos*. Beje, P. Jokimaitienės ir B. Kazlauskienės parengto katalogo knyga paženklinta to meto prievartos: joje ne tik kad nėra Antrojo pasaulinio karo ir pokario dainų, bet ir be jų politinei valdžiai atrodė netinkamas skelbti atskirai P. Jokimaitienės parengtas *Lietuvių liaudies karinių–istorinių dainų katalogas*. Jis išbuvo tol, kol B. Kazlauskienė parengė socialinio protesto, emigrantų ir revoliucinių dainų katalogus, ir visa tai tada išspausdinta vienoje knygoje (1980).

Lietuvių liaudies dainų kataloginimas nuolat tęsiamas. Paspildo kartoteka nauja medžiaga, tikslinama įvairūs tipų paskirstymai po skyrius. Tai ypač pagyvėjo, kai prasidėjo *Lietuvių liaudies dainyno* tomų rengimas. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, atsirado galimybė susisteminti partizanų, tremties ir kitas dainas. Į sisteminimo darbus yra įsitraukę K. Aleksynas, V. Daugirdaitė, V. Ivanauskaitė–Šeibutienė, J. Sadauskienė, B. Stundžienė, G. Šmitienė, J. Ūsaitytė. V. Ivanauskaitė–Šeibutienė atgaivino lietuvių liaudies dainų katalogų seriją. 2010 m. pasirodė jos parengta knyga *Vaišių dainos*.

Lietuvių patarlių ir priežodžių sisteminimas prasidėjo K. Grigo iniciatyva. 1969 m. buvo parengtas sisteminimo projektas ir apsvarstytas Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos sektoriuje. Apie pradėtą darbą, jo principus K. Grigas 1972 m. paskelbė straipsnį (žr. Grigas 1972: 171–183). Jo užsidegimą atlikti ketinimus liudija ir straipsnio akcentai, k. a.:

Sudaryti patarlių ir priežodžių kartoteką šiuo metu yra vienas iš svarbiausių lietuvių folkloristikos uždavinių (ten pat: 177).

Buvo numatyta iš pradžių sukataloginti apie 150 tūkstančių patarlių bei priežodžių, esančių Lietuvių tautosakos rankraštyne, o vėliau – spausdintą ir kitų rankraštyių medžiagą. Sumanymas sekėsi vykdyti:

1973–1987 m. buvo sudaryta kartoteka, į kurią įtraukti bei suklasifikuoti Lietuvių tautosakos rankraštyne, kitų mokslo ir mokymo įstaigų, bibliotekų rankraštyuose esantys neskelbti, taip pat patarlių ir priežodžių rinktinėse, tautosakos antologijose, chrestomatijose, periodikoje, kalendoriuose, kalbos ir literatūros vadovėliuose, studijose, etnografinėse publikacijose paskelbti tekstai (Grigas 1993: 2).

Atlikus šitiek darbų, apie 1993 m. imta rengtis leisti visuminį lietuvių patarlių ir priežodžių leidinį.

Mįsles, kurių Lietuvių tautosakos rankraštyne yra apie 100 tūkstančių, į katalogo korteles studentai pradėjo nurašinėti devintajame dešimtmetyje. Iš pradžių jos suskirstytos pagal atsakymus abėcėlės tvarka.

Šis pirminis skirstymas buvo mechaniškas: tarmiškus, sinonimiškus atsakymus arba vienodus tekstus, bet kitokius atsakymus turinčios mįslės atsidurdavo skirtingose kartotekos vietose (Kensminienė 2004: 161).

Nuo 1997 m. lietuvių mįslių sisteminimą atlieka A. Kensminienė. Padaryta svarbių pataisymų, nuorodomis suvedami vienodi ir panašūs mįslių tekstai, tikslinamas minklių skirstymas. Parengta ir elektroninė mįslių duomenų bazė.

Beje, elektroninėmis duomenų bazėmis pasinaudojama ir tvarkant kitokią tautosaką.

3. TAUTOSAKOS LEIDINIAI

XX a. pradžioje ir vėlesniais dešimtmečiais pasirodžiusios lietuvių tautosakos publikacijos, k. a.: J. Basanavičiaus sudarytos aštuonios knygos (*Lietuviškos pasakos*, antra knyga 1902; *Ožkabilių dainos*, dvi knygos, 1902; *Lietuviškos pasakos įvairios*, keturios dalys, 1903–1905; *Iš gyvenimo vėlių ir velnių*, 1903), V. Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainos* (1905), A. R. Niemio ir A. Sabaliausko *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje* (1912), K. Jurgelionio *Mįslių knyga* (1914), V. Krėvės *Dainavos krašto liaudies dainos* (1924), *Sparnuočiai liaudies padavimuose* (1933), *Aitvaras liaudies padavimuose* (1933), *Dzūkų poringės* (1934), *Patarlės ir priežodžiai* (I–III dalys, 1934–1937, IV dalis – 1938 m. leidinyje *Darbai ir dienos*), J. Balio *Lietuvių sąmojus: liaudies anekdotai* (1937), *Lietuvių liaudies sakmės*, I dalis (1940), *Šimtas liaudies baladžių* (1941), *Lietuviškos pasakos* (1944), B. Sruogos *Lietuvių liaudies dainų rinktinė* (1949) ir daugelio kitų rinkiniai, lietuvių liaudies poetinė kūryba tęstiniuose leidiniuose *Lietuvių tauta*, *Tauta ir žodis*, *Mūsų tautosaka*, *Tautosakos darbai*, akivaizdžiai rodo pastangas per rašto kultūrą platinti šiuos tradicinius turtus. Be abejo, visi lietuvių tautosakos leidiniai iki 1980 m., kaip ir XIX a., buvo parcialinio pobūdžio.

Iš tautosakos klasikinio palikimo svarbiausia publikacija šiuo laikotarpiu buvo M. Biržiškos parengtas trečiasis L. Rėzos *Dainų* dviejų tomų (1935, 1937) leidimas. Jį rengiant pasitelkta gausūs likę rankraščiai. Tą darbą labai vertino J. Brazaitis–Ambrazevičius:

Didžiausias šio leidinio originalumas – tai dainų teksto lyginimas ir teksto kritika <...>. Šiame lyginyje ir pasireiškė didžiausias prof. M. Biržiškos kruopštumas ir istorinė bibliografinė erudicija (Brazaitis 1982: 542).

XX a. antrojoje pusėje nemažai buvo paskelbta tautosakos tekstų iš senesnių laikų. Pasirodė tokie darbai: S. Stanevičius. *Dainos Žemaičių* (1954), A. Juška. *Lietuviškos dainos* (3 t. – 1954), A. Juška. *Lietuviškos svotbinės dainos* (2 t. – 1955), *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės* (1956), L. Rėza. *Dainos* (t. 1 – 1958, t. 2 – 1964). Kai kurie darbai buvo atgai-vinti iš senų rankraščių ar skelbtieji jais papildyti, k. a.: M. Davainio–Silvestrai-čio surinktos *Pasakos. Sakmės. Oracijos* (1973), M. Slančiausko *Šiaurės Lietu-vos pasakos* (1974), M. Slančiausko *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai* (1975), S. Daukanto *Žemaičių tautosaka*, t. 1: *Dainos* (1983), *Žemaičių tautosaka*, t. 2: *Pasakos, patarlės, mįslės* (1984), *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka* (15 t., 1993–2004), Ch. Bartscho *Dainų balsai* (2000) ir kt. Kai kas, matome, pasirodė jau XXI a. pradžioje.

Sunkiai įveikiamų uždavinių iškilo ankstesnius pakartotinus (ir pirmąkart) tekstus rengiant spaudai. Siekta padaryti leidinius lengvai paskaitomus, dažniau-siai sudabartinta rašyba, o kitais kebliais atvejais daug kur elgtasi tekstologiniu požiūriu ir ne visai korektiškai. Išėitis – greta pateikti fotografuotus tekstus. Bet ne visada esti galimybių eiti šiuo keliu. Todėl šitaip kardinaliai skiriasi A. Juškos *Lietuviškų dainų* naujasis leidimas (su autentiškais ir redaguotais tekstais) nuo tik redaguotų jo *Lietuviškų svotbinių dainų*, kur nėra tokių paralelių.

Tekstologinių problemų yra buvę įvairių. Kartais net persistengta siekiant autentiškumo. Antai J. Basanavičius, rengdamas raudų iš Mirosłavo apylinkių pluoštą, užrašytą bendrine kalba, pasitelkė iš to krašto kilusį asmenį, kuris atkūrė tarmę. Tokia rekonstrukcija atrodė patraukli, bet tekstologiniu požiūriu nepatei-sinama. Dar didesnių abejonų sulaukė Ch. Bartscho *Dainų balsai* naujas leidi-mas (2000) (žr. Ramoškaitė 2002: 292–297; Agurkis 2002: 298–300).

Su kitais sunkumais susidūrė J. Dovydaitis, norėdamas paskelbti savo surink-tas *Dainas* (1931). Recenzentas P. Būtėnas, atsižvelgdamas į tai, kad leidinys bus skirtas mokykloms, įpareigojo visus svetimžodžius pakeisti lietuviškais atitikme-nimis. Laimė, kad ši tekstų perrašymą sustabdė M. Biržiška, pasakęs, kad „dainos turi būti leistos taip, kaip užrašytos“ (Dovydaitis 1931: 313).

Skelbiant tautosaką, autentiškumo siekimas susiduria ne tik su reikalu derin-tis prie skaitytojo (kai publikacijos skirtos plačiajai visuomenei), bet ir rinkėjų gebėjimu tiksliai fiksuoti atlikėjo kūrinį. Tautosakos rinkiniai kelia nemažai abe-jonių, ar užrašantysis neiškrapė tarminio pavidalo. (Klaidas pašalinti pasidarė įmanoma vis dažniau užfiksuojant ir garsinius įrašus.)

Apie tautosakos neautentiškumą jau kalbėta aptariant šios kūrybos rinkimo nepatikimus atvejus. Aikštėn iškildavo padirbiniai, kai būdavo jie paskelbiami. Tokių netikrų kūrinių per laikraščius ir kitokią spaudą ypač aktyviai buvo platinama pirmuoju pokario dešimtmečiu.

Per XX–XXI a. pradžios laikotarpį pasirodė įvairaus profilio liaudies kūrybos publikacijų. Vienas iš ryškių barų – regioniniai tautosakos leidiniai. Iš jų išsiskiria tie, kuriuose skelbiama plataus krašto, kartais ir visos etninės srities tautosaka. Neretai šitokiems leidiniams atrenkant medžiagą dar apsiribojama viena rūšimi – dainomis ar pasakomis. Pavyzdžiui, J. Basanavičius *Lietuvių pasakos įvairios* pirmame tome (1903) daugumą tekstų pateikė iš Mažosios Lietuvos, antrame (1903) – iš Aukštaitijos ir Žemaitijos, o trečiame ir ketvirtame (1904–1905) – iš Suvalkijos. Regioninių dainų leidinių, garso įrašų yra paskelbę Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (buv. Valstybinės konservatorijos), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto muzikologai folkloristai. Iš regioninių dainuojamosios tautosakos leidinių paminėtini: V. Kalvaitis. *Prūsijos lietuvių dainos* (1905, ²1998), A. R. Niemi, A. Sabaliauskas. *Lietuvių dainos ir giesmės šiaurinėje Lietuvoje* (1912), V. Krėvė–Mickevičius. *Dainavos krašto liaudies dainos* (1924), J. Balys. *Lietuvių dainos Amerikoje* (t. 1 – 1958, t. 2 – 1977) ir daugelis kitų. Pagal pavadinimus iš plataus regiono ir M. Slančiausko bei jo talkininkų prozinės tautosakos leidiniai: *Šiaurės Lietuvos pasakos* (1974), *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai* (1975), *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos* (1985) (visus juos parengė N. Vėlius). Tuo tarpu prieškariniai kai kurie *Tautosakos darbų* tomai skelbė įvairių rūšių, žanrų tautosaką iš atskirų regionų: *Iš Mažosios Lietuvos tautosakos* (t. 3 – 1937), *Vilniaus krašto tautosaka* (t. 4 – 1938), *Klaipėdiškių lietuvių tautosaka* (t. 7 – 1940).

Kituose leidiniuose buvo skelbiama siauresnio regiono tautosaka, ir dažnai – įvairios rūšies, priklausanti skirtingiems žanrams. Pavyzdžiui, leidinyje *Biržų krašto tautosaka* (1982) pateikiamos dainos, pasakojamoji ir smulkioji tautosaka. Tokio profilio ne vienas leidinys buvo parengtas Kraštotyros draugijos narių iniciatyva, k. a.: *Zervynos* (1964), *Ignalinos kraštas* (1966), *Dieveniškės* (1968), *Gaidės ir Rimšės apylinkės* (1969), *Merkinė* (1970), *Dubingiai* (1970), *Kernavė* (1972) ir t. t.

Dabar daug šitokio profilio tekstų skelbiama *Lietuvos valsčių* serijoje. Iš anksčiau leidinių galima paminėti: *Sintautai*. *Žvirgždaičiai* (1996), *Plateliai* (1998), *Žagarė* (1998), *Obeliai*. *Kriaunos* (1998), *Žiobiškis* (2000), *Širvintos* (2000) ir t. t.

Pasitaiko siauro regiono leidinių ir nemargų žanriniu, rūšiniu požiūriu. Antai A. Seselskytė parengė stambų mokslinį leidinį *Gervėčių pasakos* (1997). Bene pats pirmasis šio laikotarpio tokio pobūdžio leidinys yra J. Basanavičiaus parengtos *Ožkabalių dainos* (1902, ²1998 – 2 kn.).

Dar siauresnio profilio leidiniai pasirodė XX a. antrojoje pusėje, kai imta skelbti iš pavienių talentingų pateikėjų užrašyta liaudies kūryba. Pradininkas šitam bare – kalbininkas prof. J. Balčikonis, parengęs J. Jurkonienės padainuotas *Druskininkų dainas* (1972). Po metų dienos šviesą išvydo iš A. Čepukienės surinktos tautosakos rinktinė *Oi tu kregždėle* (1973; parengė N. Vėlius). Paskui paskelbta ir daugiau panašių leidinių: P. Zalansko (1983), R. Sabaliauskienės (1986), E. Kuzavinienės (1987), O. Bluzmienės (1990), A. Kazlauskienės (2003), A. Žuraulienės (2005) ir kitų pateiktos tautosakos rinktinės. Beje, čia regionškumas knygų pavadinimu kartais visai nedeklaruojamas, nors savo esme visada yra toks.

Skirtingai nuo regioninės orientacijos rinktinių, kituose pateikiami iš įvairių vietovių užrašyti lietuvių tautosakos tekstai. Jų profilis taip pat įvairus. Vienuose skelbiami tik vienos rūšies ar vieno žanro liaudies poetinė kūryba, k. a.: K. Jurgelionio *Mįslių knyga* (1914), K. Binkio *Dainos* (1922), J. Dovydaičio *Dainos* (1931), J. Balio *Lietuvių liaudies sakmės* (1940), J. Balio *Lietuviškos pasakos* (1944, ²1951), B. Sruogos *Lietuvių liaudies dainų rinktinė* (1949), K. Grigo, Ambr. Jonyno *Patarlės ir priežodžiai* (1954), J. Balio *Lietuvių mitologiškos sakmės* (1956), Z. Slaviūno *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos* (t. 1, 2 – 1958, t. 3 – 1959), B. Kerbelytės ir P. Krikščiūno *Lietuvių liaudies anekdotai* (1994), B. Kerbelytės *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai* (1999), N. Vėliaus *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės* (1979), K. Aleksyno *Stebuklingas žodis* (1985) ir t. t.

Kai kurios publikacijos yra paskelbtos remiantis savitais atrankos kriterijais. Pavyzdžiui, J. Dovydaitis pateikė skaitytojams keturias lietuvių pasakų su dainuojamaisiais intarpais knygas (1957, 1987, 1997, 2000), B. Kerbelytė atrinko tekstus, atsižvelgdama į užrašytojus: *Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės* (1981). Šios apžvalgos autoriaus viename tome (2007) paskelbti visi pasakos apie Eglę žalčių karalienę lietuvių variantai. Vienas kitas mokslinis leidinys skirtas ir kitų tautų tautosakos tekstams. Jie pateikiami ar greta lietuviškų atitikmenų, kaip kad K. Grigo knygoje *Patarlių paralelės* (1987), kur sugretinama mūsų ir devynių kitų tautų paremijos, ar atskirais tomis, pavyzdžiui, leidinyje *Pasaka „Eglė žalčių karalienė“* (t. 2 – 2007, t. 3 – 2008).

Kituose darbuose siekiama pateikti įvairių rūšių ir žanrų lietuvių tautosakos. Patį pirmąjį tokį veikalą parengė ir Sankt Peterburge išleido E. Volteris, tai – *Lietuviška chrestomatija* (t. 1 – 1901, t. 2 – 1904). Amžiaus viduryje J. Balyš, pasitraukęs į Vakarų, Tiubingene išleido *Lietuvių tautosakos skaitymus* (t. 1, 2 – 1948). O Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakininkai netrukus pateikė skaitytojams *Lietuvių tautosakos rinktinę* (1954), pritaikytą prie okupacinės valdžios reikalavimų. Instituto darbuotojai išleido dar vieną leidinį, tik

apribotą tekstų užrašymo laiku: *Lietuvių tautosaka: Užrašyta 1944–1956* (1957). Mokykloms skirtą publikaciją – *Lietuvių tautosakos chrestomatija* (1984) – sudarė K. Aleksynas. Jau Nepriklausomoje Lietuvoje B. Kerbelytė ir B. Stundžienė sudarė *Lietuvių folkloro chrestomatiją* (1996).

Iš visų šito pobūdžio leidinių plačiausia yra penkių tomų antologija *Lietuvių tautosaka* (1962–1968). Pirmus du dainuojamajai tautosakai skirtus tomus parengė B. Kazlauskienė ir V. Barauskienė. Trečią ir ketvirtą, skirtus pasakojamajai tautosakai ir oracijoms, rengė L. Sauka ir A. Seselskytė, ketvirtą – dar ir N. Vėlius, K. Viščinis, o penktą, skirtą trumpųjų pasakymų ir šokių bei žaidimų tautosakai, rengė K. Grigas. Šioje antologijoje pateikiama tautosakos pavyzdžių iš labai daugelio žanrų, funkcinų–tematinių grupių. Žinoma, jai, kaip ir kitiems to laikotarpio darbams, buvo uždėti okupacinės ideologijos apynasriai. Tad dabar, kai jau nuo pirmojo tomo pasirodymo praėjo penkiasdešimt metų, vertėtų pagalvoti apie naują antologijos leidimą, papildant ją pasipriešinimo ir tremties dainomis, liaudiškoms giesmėms, legendoms, seniau draustais anekdotais, gyvenimo istorijomis, sapnų pasakojimais. Reikėtų ir naujų tomų, į kuriuos patektų mažai skelbtos rašytinės tautosakos pavyzdžių: antkapių ir laidotuvių vainikų užrašų, atminimų, tradicinių laiškų, tarp jų ir grandininių, sveikinių, vestuvių laikraščių, humoristinių priesaikų, šurpių, telefoninių žinučių, interneto tautosakos ir kt. Šiuos tekstus paskelbus būtų atsiliepta į dabartinės tautosakos realybę.

Ryškiausi laimėjimai aptariamam laikotarpiu šioje tautosakos mokslo objekto formavimo tradicijoje – tai pasirodę fundamentiniai, taip sakant, generoliniai lietuvių liaudies poetinės kūrybos leidiniai. Ypač daug nuveikta dainų srityje. Pagal sudarytą instrukciją (Sauka 1980: 3–53) pirmąjį *Lietuvių liaudies dainyno* tomą – *Vaikų dainos* (1980) parengė P. Jokimaitienė (melodijas tvarkė Z. Puteikienė). Prasidėjo kruopštus, alinantis, nemaža mokslininkų įtraukęs nesibaigiantis darbas prie vis naujų tomų. Praėjus 25–eriems metams nuo *Lietuvių liaudies dainyno* pasirodymo pradžios, buvo apmąstyta leidimo eiga, įvykę kai kurie pokyčiai:

Antai nuo XII Dainyno tomo pakinta medžiagos išdėstymas: melodijų nebereikia ieškoti knygos gale, jos dedamos greta tekstų. Nuo XV tomo prie kiekvienos knygos pridedama kompaktinė plokštelė su atrinktais geriausiais publikuojamų dainų įrašais (Skabeikytė–Kazlauskienė 2005: 273).

Jubiliejaus proga apžvelgta daugelis rengimo proceso sudėtingumų, pabandyta įvairiais aspektais įvertinti atliekamus darbus, beje, pabrėžti ir esminiai laimėjimai, tarp jų:

Tebus tai suprasta kaip aiški užuomina, jog Dainynas orientuotas išties ne vien į mūsų laikų paprasto dainų „vartotojo“ reikmes. Visiems mums dar reikės įprasti žiūrėti į Dainyną kaip į fundamentinį tautosakos leidinį, susijusį visų pirma „su tautosakos sistematikos, tipologijos, tekstologijos, verifikacijos darbais, o tam tikru mastu – ir su atskirų kūrinių sklaidos, kūrybos sluoksnių esmės, vertės, istorijos tyrinėjimu“ (Stundžienė 2005: 289).

Šiuo metu yra išleistas 21 *Dainyno* tomas: *Vestuvinės dainos* (1 – 1983, 2 – 1988, 3 – 1989, 4 – 1994, 5 – 1996), *Karinės-istorinės dainos* (1 – 1985, 2 – 1995, 3 – 2003, 4 – 2004, 5 – 2005, 6 – 2009), *Darbo dainos* (1 – 1993, 2 – 1997), *Šeimos dainos* (1 – 1994, 2 – 1998, 3 – 1998), *Jaunimo. Meilės dainos* (1 – 1995), *Dainos apie gamtą* (2000), *Humoristinės-didaktinės. Dainos apie girtuoklystę* (2002), *Kalendorinių apeigų dainos* (1 – 2007). Ne vienam tomui tekstus parengė K. Aleksynas, V. Ivanauskaitė, P. Jokimaitienė, B. Kazlauskienė, V. Misevičienė, L. Sauka, B. Stundžienė, J. Ūsaitytė, o melodijas taip pat ne vienam – Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, A. Žičkienė, V. Juodpulis. Tekstus redagavo Ambr. Jonynas, K. Aleksynas, B. Stundžienė ir kt., melodijas – Ž. Ramoškaitė, V. Juodpulis, A. Žičkienė ir kiti.

Jau sukataloginus dainas išryškėjo, kurios yra labai ar vidutiniškai populiarios, o kurių tėra pavieniai užrašymai. O skelbiant *Dainyno* tomus, sistemingai ištisu tekstu ir melodija, jei užrašyta, pristatomas kiekvienas dainos tipas, versija, dažnai – ir variantų grupė, o variantų masė aprašoma.

Štai kiek jau paskelbta tipų, iš viso tekstų atskiruose tomuose ir iš kiek variantų tekstai atrinkti:

Dainų pavadinimas	Tomas	Kiek tipų tome	Kiek ištisu tekstų tome	Iš kiek variantų atrinkti tekstai
<i>Vaikų dainos</i>		322	1000	~ 12 000
<i>Vestuvinės dainos</i>	1	177	725	~ 11 400
	2	140	383	~ 8000
	3	160	505	~ 9000
	4	190	505	~ 9000
	5	159	482	~ 4000
<i>Karinės-istorinės dainos</i>	1	170	703	~ 8200
	2	124	476	~ 5700
	3	90	320	~ 3500
	4	129	391	~ 4300
	5	280	410	~ 3400
	6	310	520	~ 4200

Lentelės tęsinys

Dainų pavadinimas	Tomas	Kiek tipų tome	Kiek ištisu tekstų tome	Iš kiek variantų atrinkti tekstai
<i>Darbo dainos</i>	1	187	464	~ 4400
	2	244	38	~ 11 900
<i>Šeimos dainos</i>	1	143	510	~ 5100
	2	134	560	~ 5300
	3	125	509	~ 7600
<i>Kalendorinių apeigų dainos</i>	1	154	402	~ 3000
<i>Jaunimo. Meilės dainos</i>	1	125	506	~ 9000
<i>Dainos apie gamtą</i>		364	522	~ 7300
<i>Dainos apie girtuoklystę</i>		112	655	~ 5000
Iš viso:		3839	11 086	~ 141 300

Pateikti skaičiai – tik mažytis plyšelis į *Dainyno* tomų atveriamas erdves, kurios pamažu išsklaido romantines miglas ir nukreipia žvilgsnius į lietuvių liaudies dainų visumos modeliais stuktūrintą konkretybę, svarbią įsisavinant milžinišką turtą ir mokslininkų, ir smalsių skaitytojų kartoms. Lieka laukti ateinančių dešimčių tomų.

Tokia pat linkme žengia ir lietuvių paremiologai. 1973–1987 m. buvo sudaryta Lietuvių patarlių ir priežodžių kartoteka, o 1993 m. paskelbta jų visuminio tekstų leidinio rengimo instrukcija (žr. Grigas 1993). Remiantis ja per kelerius metus buvo parengtas ir išleistas pirmas didžiulis *Lietuvių patarlių ir priežodžių* tomas (2000). Jį rengė K. Grigas (darbo vadovas), L. Kudirkienė, R. Kašėtienė, G. Radvilas, D. Zaikauskienė. Čia pateko 3272 patarlių ir priežodžių tipai. Tik truputį mažiau, negu paskelbta dainų tipų 21 tome! Galimybės tiek tipų viename tome paskelbti nulemia miniatiūrinis patarlių ir priežodžių teksto dydis.

2008 m. išėjo antras tomas. Tarp tomo parengėjų neliko G. Radvilo, bet prisidėjo G. Bufienė. Čia paskelbta 3222 patarlių ir priežodžių tipai. Numatyta išleisti iš viso penkis tomus, jie turi aprėpti daugiau kaip 200 tūkstančių variantų.

Tais pat metais D. Vaitkevičienė pateikė skaitytojams fundamentalų leidinį *Lietuvių užkalbėjimai: Gydomo formulės* (2008). Formulės sugrupuotos į struktūrinius-semantinius tipus:

Iš viso leidinyje skelbiami 383 gydomųjų užkalbėjimų tipai, apimantys 1447 variantus (Vaitkevičienė 2008: 25).

Rengiami ir lietuvių pasakojamosios tautosakos fundamentiniai leidiniai. Taip pat artėja mūsų tokio leidinio rengimo laikas.

Greta šitokių tautosakos mokslui ypač svarbių leidinių nuo pat praeito amžiaus pradžios buvo skelbiami ir populiarūs plačiajai visuomenei skirti lietuvių liaudies poetinės kūrybos leidiniai. Štai keliolikos knygelių, pasirodžiusių pirmaisiais XX a. dešimtmečiais, pavadinimai: *Lietuvių pasakos. Vaikų rinkinys* (V., 1905), D. T. B. [Bičkauskis]. *Lietuviszkas dainorius* (Mohanoi City, Pa, 1905), *Biržiečių dainos* (Ryga, 1910), M. K. Čiurlionis. *Vieversėlis. Liaudies mokykloms lengvesniųjų dainų rinkinys*, dainas surinko V. Pauliukaitis (Varšuva, 1910), J. Gudavičius. *Žemaitiškos dainos. Liaudies chorams* (Tilžė, 1912), J. Pakalniškis (A. Bruožis). *Klaipėdiškių dainos* (V., 1908), A. Šalčius. *Nykštukas, Sigutė ir kt.* (V., 1913), [J. Vanagaitis, A. Niemanas]. *Lietuvių tėvynės dainos* (Tilžė, 1911), *Vasaros darbai – Aušrinės priedas* (1910–1912), J. Tallat-Kelpša. *Lakštutė* (Helsinki, 1917) ir kt.

Populiarūs tautosakos leidiniai buvo skelbiami per visą XX amžių. Antrojoje amžiaus pusėje pasirodė ir tautosakos specialistų, pedagogų, patyrusių rinkėjų, kultūros darbuotojų parengtų knygų bei knygelių. Tarp rengėjų buvo J. Čiurlionytė, F. Šuravinas, E. Karaliūtė, J. Jurga, A. Liobytė, G. Vanagaitė, B. Kerbelytė, K. Grigas, L. Sauka, J. Dovydaitis, N. Vėlius, P. Jokimaitienė, B. Kazlauskienė, K. Aleksynas ir kt.

O štai populiarių lietuvių tautosakos publikacijų skaičiai prieš kelerius metus: 2001 – 34, 2002 – 23, 2004 – 23, 2005 – 32, 2006 – 55. Skaičiai – įspūdingi!

Reikėtų dar prisiminti ir lietuvių tautosakos tekstų vertimų į užsienio kalbas publikacijas. Jų būta įvairių – ir populiarių, net kūrybiškai padailintų, ir mokslinių. Pavyzdžiui, XX a. pirmojoje pusėje į vokiečių kalbą verstų tautosakos tekstų yra skelbė C. Cappelleris, K. Plenzatis, M. Boehmas ir F. Spechtas, V. Jungferis ir kiti; į prancūzų kalbą – O. Milošas, į anglų – Lings, U. Katzenelenbogenas, į rusų – T. Šuravinas, į latvių – E. Birzniekas-Upytis, į žydų – U. Katzenelenbogenas, į italų – P. Morici ir kt.

XX a. antrojoje pusėje buvo išleista ne viena knyga su lietuvių tautosakos tekstais latvių, vokiečių, anglų, rusų, vengrų ir kitomis kalbomis. Šiais ir ankstesniais vertimais atveriamas kelias kitų tautų skaitytojams pažinti lietuvių liaudies poeziją ir ja gėrėtis, o mokslininkams – plėsti lyginamuosius tyrimus.

Apžvelgiant lietuvių tautosakos skelbimą aptariamu laikotarpiu, nebuvo nagrinėjami leidinius lydintys įvada, pratarmės. Tai jau kita sritis, priklausanti tautosakos mokslo tyrimams, žinių sklaidai, išeinanti už šios apžvalgos ribų.

Kokie gi lietuvių tautosakos mokslo objekto formavimosi ir raidos bruožai išryškėjo?

XX–XXI a. pradžia – laikotarpis, stublinantis surinktos lietuvių tautosakos kiekiu: Lietuvių tautosakos rankraštyne yra apie 1,8 milijono užrašymų. Sukaupta medžiaga liudija apie ryškius liaudies poezijos sampratos pokyčius, ypač prasipletė naujoviškos, dažnai rašytinės kūrybos ribos. Kai kuriais dešimtmečiais tapdavo aktuali autentiškumo problema, labiausiai – pokaryje. Sovietinė okupacija dar uždėjo apynasrius renkantiems tautosaką, užtat atkūrus Nepriklausomą Lietuvą, rankraštyno fondai pasipildo drausta, taip pat ir modernia, populiaria kūryba. Reikšmingi poslinkiai vyko tiek rinkimo metodikos, tiek technologijos srityse. Išsiplėtė kaupiamos kontekstinės medžiagos ratas, įrašymo priemonių pažanga lėmė, kad vis daugiau kūrinių saugoma ir garso įrašų pavidalu.

Esminiai pokyčiai vyko ir tvarkant surinktą medžiagą. 1936 m. pradėtas lietuvių pasakojamosios tautosakos sisteminimas (išeina pirmas katalogas), nuo aštuntojo dešimtmečio iki amžiaus galo jis buvo vykdomas nauju metodologiniu pagrindu, aprėpta apie 85 tūkstančius tekstų, rezultatai paskelbti septyniomis knygomis (1998–2009). 1956 m. pradėta kurti dainų tekstų katalogo sistema, jau iki 1968 m. susisteminta apie 300 tūkstančių dainų, vėliau prisidėjo dar pora šimtų tūkstančių. Paskelbtos kelios katalogo knygos (1970–1986). Tvarkyta ir trumpųjų pasakymų tautosaka. 1973–1987 m. sudaryta sisteminė Lietuvių patarlių ir priežodžių kartoteka. Nuo 1997 m. iš esmės koreguotas mechaniškai darytas mįslių katalogas. Šių ir kitų rūšių tautosakos katalogai papildomi, tikslinami, pasiremiami ir elektroninėmis duomenų bazėmis.

Kaip XIX, taip ir XX a. pasirodę lietuvių tautosakos leidiniai iki devintojo dešimtmečio yra ne visuminiai, o parcialiniai. Pagal skelbiamus tekstus dalis leidinių pateikia tik vienos rūšies tautosaką (ar dainas, ar pasakojamąją, ar trumpųjų pasakymų atskirų žanrų kūrinius), kiti – įvairią. Pastebima ryški tendencija skelbti atskirų regionų repertuarą. XX a. antrojoje pusėje pradėta rūpintis ir iš talentingų atlikėjų užrašytos tautosakos paviešėjimu. Nemaža nuveikta pakartotinai spausdinant klasikinius rinkinius ir senus rankraščius. Remiantis sudarytais sisteminiais katalogais pradėti rengti ir generaliniai leidiniai. *Lietuvių liaudies dainyno* išleista 21 tomas (1980–2009), *Lietuvių patarlių ir priežodžių* – du tomai (2000, 2008), *Lietuvių užkalbėjimų: Gydymo formulių* knyga (2008). Tai labai graži pradžia. Be to, paskelbta ir dabar kasmet daug išleidžiama populiarių tautosakos leidinių, nemaža jų pateikta kitų tautų kalbomis.

Apžvelgtų lietuvių tautosakos mokslo trijų atraminių veiklos krypčių – liaudies poetinės kūrybos rinkimo, sisteminimo ir skelbimo – tradicijų tąsa ir raida, išryškėję esmingi proveržiai yra labai svarbūs būsimiems tyrimams ir kultūrinei sklaidai.

ŠALTINIAI ir LITERATŪRA

- Agurkis Vitas 2002. Kur einame? Ir kur nueisime?, *Tautosakos darbai*, [t.] XVI (XXIII), p. 298–300.
- Aleksynas Kostas 1992. „Tarybinės tautosakos“ paieškos 1945–1947 metais, *Tautosakos darbai*, [t.] I (VIII), p. 109–120.
- Balys Jonas 1948. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, d. I, II, Tübingenas.
- Barauskienė V. 1968. Sisteminis lietuvių liaudies dainų tekstų katalogas, *Literatūra ir kalba*, [t.] IX: *Dainuojamosios tautosakos klausimai*, p. 389–407.
- Brazaitis Juozas 1982. *Raštai*, t. III, Chicago, III.
- Braziūnas Vladas 1992. Ir įkaltis teisiems, ir nuosprendis teisėjams, *Tautosakos darbai*, [t.] I (VIII), p. 121–137.
- Dovydaitis J. 1931. Rinkėjo žodis arba kaip atsirado šis dainynas, kn.: *Dainos: Jurgio Dovydaičio surinktos ir skiriamos mokykloms*, Kaunas, p. 309–313.
- Grigas K. 1972. Lietuvių patarlių ir priežodžių klasifikavimas, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, 3 (40), p. 171–183.
- Grigas Kazys 1993. *Lietuvių patarlės ir priežodžiai: Visuminio tekstų leidinio rengimo instrukcija*, redagavo Lilija Kudirkienė, Vilnius.
- Juozapaitienė Ona, Žalalienė Birutė 2008. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, kn.: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XIII, Vilnius, p. 282–283.
- Kazlauskienė B. 1959. Dainuojamosios lietuvių tautosakos tekstų klasifikavimo sistema, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, 2 (7), p. 233–253.
- Kazlauskienė Bronė 1992. Iš tautosakos skyriaus veiklos pokario laikotarpiu, *Tautosakos darbai*, [t.] I (VIII), p. 98–108.
- Kensminienė Aelita 2004. Mįslių sisteminimo problemos, *Tautosakos darbai*, [t.] XX (XXVII), p. 161–175.
- Krikščiūnas Povilas 1997. Lietuvių tautosakos rankraštyne, *Tautosakos darbai*, [t.] VI–VII (XIII–XIV), p. 399.
- Krikščiūnas Povilas 2003. Taip kaupta tautosaka, *Tautosakos darbai*, [t.] XIX (XXVI), p. 320–324.
- Mykolaitis V. 1930. Tautosakos reikšmė, *Mūsų tautosaka*, [t.] I, p. 6–13.
- Ramoškaitė Živilė 2002. Leidinys tas pats ar naujas?, *Tautosakos darbai*, [t.] XVI (XXIII), p. 292–297.
- Rusteikienė Edmunda 2010. 2008–2009 metais gauta Rankraštyno medžiaga, *Tautosakos darbai*, [t.] XL, p. 354–355.
- Sauka L. (pareng.) 1980. „Lietuvių liaudies dainyno“ ruošimo instrukcija, parengė Leonardas Sauka, Vilnius.
- Sauka Leonardas 1983. *Tikra ir netikra liaudies kūryba*, Vilnius.
- Sauka Leonardas 2009. Kai kurie Jurgio Dovydaičio tautosakos užrašymo netikslumai, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXVII, p. 51–63.
- Skabeikytė-Kazlauskienė Gražina 2005. Kaitos ženklai, *Tautosakos darbai*, [t.] XXII (XXIX), p. 272–283.
- Stundžienė Bronė 2005. Ketvirtis amžiaus su Dainynu, *Tautosakos darbai*, [t.] XXII (XXIX), p. 284–289.
- Vaitkevičienė Daiva (sud.) 2008. *Lietuvių užkalbėjimai: Gydymo formulės = Lithuanian Verbal Healing Charms*, sudarė, parengė ir įvadą parašė / compiled, edited and introduction by Daiva Vaitkevičienė, Vilnius.
- Žarskienė Rūta, Nakienė Austė, Krikščiūnas Povilas 2005. Lietuvių tautosakos rankraštynei – 70 metų, *Tautosakos darbai*, [t.] XXX, p. 244–247.
- Žukas Vladas 1969. Iš tautosakos rinkimo ir spausdinimo istorijos, *Liaudies kūryba*, t. 1, p. 124–143.